

УДК [159.9+316.6+159.92]

С 79

Олександра СТЕБЕЛЬСЬКА

ПЕРВИННІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СВІДОМОСТІ: СОЦІАЛЬНІСТЬ

Единственная известная мне роскошь –
это роскошь общения
Антуан де Сент-Экзюпери

У статті обґрунтовується розуміння соціальності як базової характеристики свідомості. В результаті критичного аналізу стверджується неможливість функціонування індивідуальної свідомості поза діалогом та спілкуванням із Іншими. Через призму «смерті суб'єкта», кінця соціального та віртуалізацію соціального простору констатується наявність кризових явищ, що сьогодні охопили суспільство і спричиняють відчуження людини від власної сутності.

Ключові слова: *свідомість, соціальність, Інший, смерть суб'єкта, віртуальний соціальний простір.*

Постановка проблеми. Актуальність заявленої проблеми зумовлена необхідністю визначення умов, за яких лише і виникає свідомість, роллю соціокультурних процесів та присутності Інших у процесі формування свідомості, фіксації тих кризових явищ, які сьогодні панують у суспільстві і визначають розвиток індивідуальної свідомості.

Перш ніж перейти до розгляду зазначеної теми, хотілось би прояснити термін «соціальний» і значення, в якому він буде вживатись.

У переважній більшості словників ми знаходимо таке визначення. Соціальний (від лат. *socialis* – суспільний) – пов’язаний з життям людей у суспільстві, їх відносинами у суспільстві чи до суспільства [16]. Це означає, що людина волею-неволею залучена до певного об’єднання людей – соціуму, в якому вона діє та проявляє себе, користуючись усіма здобутками культури та цивілізації, залучаючи їх до сфери власної діяльності. Щоправда, в українській мові існує ще одне слово – «суспільний». Часто його використовують як синонім до слова «соціальний». Незважаючи на те, що ці два слова часто використовують для позначення подібних явищ, тим не менше позначати вони можуть дещо різне. У чому ж нюанс? На мою думку, «соціальне» виражає відчужене становище людини стосовно соціально-культурних надбань людства, іншої людини, у той час як «суспільне» відображає глибший та первинніший рівень ставлення людини до Інших і до тих культурних цінностей та надбань, до яких вона залучена. В англійській мові такого розрізнення не існує, оскільки побутує лише одне слово «social», у той час як у російській такий дуалізм спостерігається у формі «социальный» і «общественный». Як в українській, так і в російській мовах у словах «суспільний» та «общественный» наявний спільний корінь, що акцентує увагу на спільності, або «общем», також присутній певний акцент на спілкуванні, «общении». «Суспільне» орієнтоване на певну спільність та внутрішнє спілкування людей, позбавлене моменту відчуження у процесі будь-якої людської діяльності і спрямоване на глибокий розвиток та вдосконалення усіх глибинних проявів і здібностей людини. Тому слушно говорити не про соціальність, а про суспільність, «общественность» як базову характеристику нашої свідомості. Проте, щоб не спричиняти плутанину (оскільки багато хто «соціальність» та «суспільність» вважають синонімами), ми оминемо цю відмінність і будемо використовувати термін «соціальність» для позначення вихідної ознаки свідомості, яка виявляється у процесі трансцендування, виходу свідомості за власні межі назустріч Іншому. Свідомість здатна максимально проявляти себе та розвиватися у всій можливій повноті лише через залучення до соціокультурних

процесів, спонукаючи як свій подальший розвиток, так і розвиток усього культурно-історичного поля. Історія філософії продемонструвала, що навіть ті дослідники, які робили спробу акцентувати увагу саме на людській індивідуальності і визначати сутність свідомості через саму свідомість, виходячи лише з її власних потенцій, заходили у глухий кут кожного разу, коли їх наздоганяла проблема інтерсуб'єктивності. Визнання Інших та їх необхідність для нашого існування – наріжний камінь багатьох філософських вчень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціального характеру свідомості поставала в центрі праць представників західноєвропейської філософії М. Бубера, Е. Левінаса, Ф. Розенцвайга, О. Розенштока-Хюссі, Ж.-П. Сартра. Ідея надіндивідуальності свідомості набула конкретного втілення також у працях російських дослідників Е. Ільєнкова, А. Лурії, М. Мамардашвілі, В. Налімова, С. Трубецького, С. Франка, Г. Шпета. Обґрунтовуючи власну позицію, вони зазначають, що ізольованість людини, її замкненість у межах лише індивідуальної свідомості призвела б до «гносеологічного колапсу» нездатності до будь-якого пізнання, як наслідок, до агностицизму. Навіть У. Матурана, незважаючи на те, що розв'язує більшість філософських проблем у нейрофізіологічному ключі, наголошує на тому, що такі феномени, як свідомість та розум, не обмежуються рамками мозкової діяльності, а є соціальними явищами.

Мета дослідження – аналіз соціальності як визначальної риси нашої свідомості, поза якою неможливе адекватне і повне осмислення її природи.

Спостерігаючи за політичними, соціальними, культурними, економічними процесами та подіями, можна стверджувати, що вони є проявами і результатами саме людської соціальності, щоразу демонструючи нашу залученість у них. Прикладом може послужити наука, в межах якої будь-які розробки проводяться не одноосібно, а групою дослідників. Результати їх роботи пов'язані із роботою колективу, де кожен із членів долучається до досягнення спільної мети. Саме тому статті науковців часто написані у співавторстві, адже не можна приписати отриманий результат комусь одному.

Говорячи словами Г. Шпета: чий результат? чия свідомість? Те ж відбувається і в сфері гуманітарних наук. І хоча часто дослідження є одноосібними, проте вони не позбавлені, а навпаки, підкріплені постійним діалогом з Іншими, що провокує роботу нашої особистої рефлексії. Розуміння соціальної природи нашої свідомості характерне і для сучасної інтернетіндустрії. Робота у відомих соціальних мережах, таких як Google і Twitter, побудована на визнанні саме соціальної природи людини. Увесь робочий процес цих соціальних мереж базується на усвідомленні цінності та незамінності комунікації, у процесі якої людина здатна виявити й розвинути свої творчі здібності. І куди б ми не звернули свій погляд, побачимо одне: наша свідомість є наскрізно діалогічною, вона завжди спрямована поза себе, вона трансцендує, і в акті трансценденції реалізує потенції, закладені в ній. *Інші* необхідні їй для її власного самоздійснення.

Значний внесок у розвиток даної проблематики вніс Ж.-П. Сартр. На його думку, ми оточені Іншими, і хочемо ми того чи ні, але постійно натрапляємо на Них. Ці Інші стають нашим пеклом, вони хочуть заперечувати нас і нашу свободу, вони хочуть маніпулювати нами, *але* вони ж є свідками нас, тобто завдяки Іншим ми знаємо про себе. Сам Інший, в якому б відношенні до нас він не перебував, є тим, завдяки кому ми дізнаємося про власне існування, дізнаємося в якійсь новій якості, як *буття-для-іншого*, а не як *буття-для-себе*. Навіть рефлексуючи над природою наших почуттів, ми повинні усвідомлювати, що вони теж соціальні за своєю природою і завжди відсилають нас до Інших. «Справді, якими б не були результати, які можна отримати на самоті релігійною практикою сорому, сором у своїй первинній структурі є сором перед кимось... Отже, інший є неминучим посередником, з'єднує мене із власне мною; я соромлюся, яким я є іншому... Отже, сором є мій сором перед іншим; ці дві структури нероздільні. Але відразу ж у мене з'являється необхідність в іншому: щоб повністю зрозуміти всі структури свого буття, Для-себе відсилає до Для-іншого» [14, 246 – 247]. Цим Ж.-П. Сартр чітко фіксує нашу соціальність як таку. У нього вона набуває форми конфлікту, постійного бажання відстояти власну автономність і

свободу, якогось розштовхування ліктями тих, хто навколо нас. Але водночас саме в цьому конфлікті проступає, ніби просвічується, наша суть. В Іншому ми пізнаємо себе, ми бачимо себе. Без Нього наше буття втратило б усілякий сенс. У бутті Іншого ми здатні критично себе оцінити, побачити іншими очима, відчутти сором чи гордість, що втрачають будь-який сенс у стані самотності. Навіть Робінзон як особистість не зміг би розвиватися самотійно, без звернення на Інших. Він зміг проіснувати на острові лише тому, що до цього у нього був досвід спілкування з Іншими. Більше того, Інші постають умовою нашого існування, оскільки наша свідомість виникає тоді і в той момент, коли *стикається* із Іншим, *бачить* Його, *вступає* з Ним у зв'язок. Ми можемо вести мову про власне існування лише *під поглядом* Іншого. Інший засвідчує наше існування, так само як і «Я» засвідчує існування Його. Але у Ж.-П. Сартра цей момент чітко не зазначений, оскільки у нього «Я» існує все-таки *до* Іншого, з Іншим воно ніби вступає у деякі рольові стосунки, де Інший постає учасником гри в те, хто переможе та відвоює право на свободу й автономність. На онтологічному ж рівні ця гра відсутня, оскільки наше «Я» виникає одночасно з виникненням Іншого. Це відношення цілісніше і позбавлене стану «перетягування канату».

У межах нашої тематики актуальними стають дослідження діалогістів щодо форм взаємовідносин між «Я» та Іншими. «Я-Ти» і «Я-Воно» – це дві протилежні форми існування людини в соціумі [5; 10]. «Я-Воно» – це форма людських стосунків, що базується на ігноруванні людської індивідуальності, на «фінансово-економічних» зв'язках між мною та Іншими, яких ми розглядаємо лише як засоби для досягнення власних цілей. Ці множинні «Воно» є чужими, відчуженими від нас, це речі серед інших речей, з якими ми не здатні вступити в інтимний діалог і комунікацію. Форма «Я-Ти» у цьому сенсі є формою глибинного, істинного спілкування. «Той, хто говорить Ти, не володіє ніяким Щось як об'єктом. Бо там, де є Щось, є й інше Щось; кожне Воно межує з іншими Воно; Воно існує лише в силу того, що межує з іншими. Але коли йдеться Ти, немає нія-

кого Дещо. Ти безмежне. Той, хто говорить Ти, не володіє ніяким Щось, він не володіє нічим. Але він полягає у ставленні [5]. Використовуючи грецький термін *алетейя*, що позначає неприхованість чогось для нас, можна сказати, що й Інший у ролі «Ти» є для нас неприхованим, відкритим для нас, внутрішньо рідним. Інакше кажучи, ми *бачимо* Його, він *увійшов* до сфери нашого внутрішнього до нього відношення. «Воно» ж ми ігноруємо, не помічаємо, «Воно» приховане для нас. Ми можемо бачити його, *але не помічати, дивитися крізь нього*. Тому закохані заперечують ставлення «Я-Воно» як викривлену форму спілкування і прагнуть до іншого як до Ти.

Наявність таких двох форм спілкування свідчить про те, що свідомість не є ізольованою і завжди вступає у відношення, якого б роду воно не було. Результатом глибинного спілкування між людьми є ефект «Ми», єднання, де неможливо провести чіткої межі між моєю свідомістю та свідомістю Іншого. Недивно, що Г. Шпет зазначав, що неможливо визначити власника свідомості. Чия свідомість? Нічия. Свідомість, як *«со-знання»* – це те, що виникає на межі «Я» і «Ти», у неї немає власника, вона подібна до повітря, яке пронизує всіх нас [17]. У такому разі доцільно говорити про єдине поле свідомості, яке являє, виказує себе через індивідуальні свідомості. Прикладами можуть бути симпозіуми, конференції, семінари. Доповіді виступаючих завжди є проявом діалогічного характеру нашої свідомості. А внутрішня напруга, заряд емоцій, інтенсивна робота рефлексії, суперечки та бурхлива полеміка – це те, що супроводжує виступи і змушує нас переживати певний катарсис, адже ми переосмислюємо та перевіряємо на міцність власні погляди. Трапляються ситуації відвідування конференцій лише «для галочки». Тоді доповідача переслідує почуття *не-сповненості («не-совершенства»)* того акту спілкування і єднання, який і є метою, адже через Інших ми пізнаємо себе, себе не як *Воно*, а як *Ти* для *Іншого*.

У цьому плані особливо цінними є дослідження С. Трубецького, який вважав, що суб'єктивне, як замкнене на собі, взагалі стає неможливим. Воно обмежується лише власними увлеченнями, не маючи можливості трансцендувати і не маючи виходу своїм логічним функ-

ціям. Тому С. Трубецької заперечує як емпіризм у розумінні свідомості, який не здатний обґрунтувати процес пізнання, так і ідеалізм, який не здатний обґрунтувати зв'язок абсолютної та суб'єктивної свідомості [15, 17 – 65]. Ми існуємо лише *на виході з себе назустріч Іншому*. Усі наші здібності, такі як пам'ять, пізнання, уява, почуття, кожне наше слово завжди орієнтовані на певний вихід з себе, трансцендування. «Я думаю, що людська свідомість не є лише моїм приватним виявленням, але що вона є колективною функцією людського роду. Я думаю також, що людська свідомість не є лише абстрактним терміном для позначення багатьох індивідуальних свідомостей, але що це живий і конкретний універсальний процес. Свідомість спільна всіх нас, і те, що я пізнаю нею і в ній об'єктивно, тобто загальним чином, те я визнаю істинним – від всіх і за всіх, не для себе лише. Фактично я з приводу всього тримаю всередині себе собор з усіма» [15, 15].

Неможливість функціонування нашої свідомості у відриві від соціокультурних процесів та явищ була розглянута в роботах Е. Ільєнкова, зокрема був проаналізований широковідомий експеримент за участю чотирьох сліпоглухих дітей, які мали змогли увійти у простір культури лише завдяки талановитим вчителям та їхній титанічній праці [8]. Правда, Е. Ільєнков досить однозначно наголошує саме на соціальному факторі виникнення свідомості, заперечуючи будь-який детермінуючий вплив генетичної інформації та вроджених схильностей. Спираючись на досягнення у галузі генетики, у нас немає підстав заперечувати існування внутрішніх чинників формування людини. Певні схильності існують і активуються в процесі задіяння людини у культурно-історичних процесах та явищах. На основі цієї кореляції і виникає власне продуктивна активність самої людини. Факт творчої автономної активності Е. Ільєнков не заперечив, а, навпаки, активно відстоював. Без неї людина залишиться лише безвольним інструментом впливу зовнішніх сил, пасивним, не здатним на будь-які зміни, на розвиток і саморозвиток. Тому він і робить акцент на тому, що коли займаємося вихованням дитини, ми повинні бути максимально чутливими до проявів будь-якої активності з боку

маленької істоти, і завжди мати сили зупинитися і не нав'язувати своєї думки і позиції, даючи можливість дитині самотійно розвиватися. «Особистістю – соціальною одиницею, суб'єктом, носієм соціально-людської діяльності – дитина стане лише там і тоді, де і коли сама почне цю діяльність здійснювати. На перших етапах за допомогою дорослого, а потім і без неї» [9, 398]. Даючи дитині можливість старту, ми не повинні бігти за неї дистанцію. По суті, ті ж думки висловлював А. Лурія. Незважаючи на те, що він досить багато уваги приділяв саме дослідженням у сфері нейрофізіології, тим не менше, не міг заперечувати того факту, що свідомість формується, спрямовується, проходить стадії становлення саме в ході соціалізації. «...Дитина живе не лише у світі готових предметів, створених суспільною працею. Вона завжди, з самого початку свого життя вступає у необхідне спілкування з іншими людьми, оволодіває об'єктивно наявною системою мови, засвоює з її допомогою досвід поколінь. Все це стає вирішальним фактором її подальшого психічного розвитку, вирішальною умовою для формування тих вищих психічних функцій, якими людина відрізняється від тварин» [11, 30]. Відзначаючи соціальний характер людської свідомості, А. Лурія, тим не менше, локалізував її у мозку. Здавалося би, як можуть поєднатись разом ці дві позиції: соціальний характер свідомості та її кореляція з мозком? Тут ясно і чітко відповів Е. Ільєнков: «Те, що мозок у жодному разі не є особистістю, доводиться вже тим простим фактом, що особистості без мозку бути не може, а мозок без натяку на особистість (тобто на які б то не були психічні функції) буває (він існує в цьому випадку в чисто біологічному сенсі, як біологічна реальність)» [9, 392].

Отже, культурно-історична теорія, представниками якої є і А. Лурія, і Е. Ільєнков, робить акцент саме на певній спряженості нашої свідомості зі свідомістю Іншого, на можливості усвідомлення нас під поглядом Іншого, під прицілом Іншого.

Оцінка важливості Іншого наявна і в межах сучасних напрямів, зокрема у постмодернізмі. Незважаючи на те, що постмодерністи проголосили «смерть суб'єкта», втрату свідомістю самої себе, проте

вони зафіксували те, що ми є у самій своїй суті соціальними істотами. Постмодерністи позбавили свідомість субстанційності, осмисливши її через призму текстуальності, як перетин і взаємовплив текстуальних структур. «...Текст – це не лінійний ланцюжок слів, що виражають єдиний, ніби теологічний сенс («повідомлення» Автора-Бога), але багатовимірний простір, де поєднуються і сперечаються один з одним різні види письма, жоден з яких не є вихідним; текст витканий з цитат, які відсилають до тисяч культурних джерел» [1, 388]. Свідомість як текст теж відсилає нас до багатьох джерел, до багатьох авторів. Свідомість розривається у процесі інтерпретацій, текстуальних мовних ігор, постійно відсилаючи нас до чогось. Свідомість працює за принципом посилення на щось. І це щось дається нам в акті трансцендування. Актуальними, як ніколи, стають слова Ж.-П. Сартра про свідомість як ніщо, яке постійно спрямоване назовні [14, 450 – 451]. У цьому виявляється інтерсуб'єктивність нашої свідомості. Постструктуралісти занурюють свідомість у певне трансцендентальне поле, яке породжує смисли, яке за своєю суттю є ні індивідуальним, ні особистим, воно щось бездонне і аморфне... [7, 140].

Проте постструктуралісти не оминули і кризових явищ, що охопили соціально-культурний простір. Разом зі «смертю суб'єкта» був проголошений і кінець соціального. Жан Бодрійяр у роботі «У тіні мовчазної більшості або кінець соціального» проголосив, що соціальне зникло. «Соціальне, безумовно, існувало, але зараз його більше немає. Воно існувало як пов'язане, як підстава реальності. Соціальне відношення, виробництво соціальних відносин, соціальне як динамічна абстракція, місце конфліктів і суперечностей історії, соціальне як структура і як ставка, як стратегія і як ідеал – все це мало сенс, все щось означало... Воно, зрештою, мало сенс винятково у межах симулякрів другого порядку. Сьогодні воно поглинається симулякрами третього порядку і просто вмирає» [2]. На заміну суб'єкту та соціальному з'являються маси, а маси – це не соціальне. Ж. Бодрійяр з цього приводу пише так: «Все хаотичне скупчення соціального обертається навколо цього пористого об'єкта, цієї одночасно непроникної та прозорої реальності, цього ніщо – навколо мас...

Маси не випромінюють, а, навпаки, поглинають все випромінювання периферійних сузір'їв Держави, Історії, Культури, Сенсу. Вони суть інерція, могутність інерції, влада нейтрального» [2]. Людина більше не творець і не співтворець, вона – частина маси, яка лише споживає, але не виробляє, де немає місця ані суб'єктам, ані об'єктам. Маса подібна до чорної діри, яка лише поглинає, але нічого не віддає назад (на думку приходить порівняння з кадавром, людиною незадоволеною шлунково, персонажем роману братів Стругацьких «Понеділок починається в суботу»). Головне, що хоче показати Ж. Бодрійяр, – у масі відбувається мішанина всіх категорій, заміна однієї сфери іншою і постійне відтворення, копіювання, випадкове і безглузде розмноження ідей, образів, думок. Тут відбувається змішання всіх сфер людського існування: політика більше не політика, економіка більше не економіка, мистецтво більше не мистецтво, навіть особисте інтимне життя перестає бути інтимним і постає моментом маніпулювання і збочення [3]. Процеси і речі втрачають свою визначеність і чіткість, всі межі розмиті, а значить більше нічого не існує, крім однієї маси, знеособленої та інертної. Тому маса позбавлена конфліктів, будь-якого реального розвитку. Людина не вступає в активну комунікацію, вона внутрішньо пасивна. Її контакт з Іншим набуває форми вираження «Я-Воно». Людину не цікавлять смисли, її цілком задовольняють симулякри, які є копіями без оригіналів, посиленнями без відсилань, такими собі порожнечами, що створюють ілюзію сенсу [4]. Симулякр співвідноситься вже не зі смислом, а з мовою, тому його значення здатне змінюватися залежно від людини, яка орієнтується на нього. У результаті людина губить смислові акценти. Позбавлені сенсу симулякри позбавляють сенсу і наше суспільство, в якому більше немає динаміки, розвитку, конфліктів. У такому суспільстві людина відчуває свою самотність та беззмістовність власного існування, її не покидає почуття відчуженості від інших людей, а значить – і від самої себе.

Проголошуючи смерть соціального, Ж. Бодрійяр висловлюється дещо категорично. Звісно, він оголив нерв сучасності, окресливши ті соціальні проблеми втрати смислу, на які наражається сучасне

покоління. Проте чи варто говорити про абсолютний кінець соціального? На мою думку, те, що зникає, не зникає абсолютно, а просто переходить в іншу форму існування. Те соціальне, частиною якого ми звикли себе усвідомлювати, набуло іншої форми та постало віртуальною соціальністю. Саме поняття «віртуальне» виникає ще в епоху античності в надрах етики [12]. Проте у сучасному світі «віртуальність тлумачиться як штучність, псевдореальність. У межах кібернетичного підходу віртуальна реальність розглядається як результат інформаційної взаємодії людини і комп'ютера, що створюється за допомогою комплексних мультимедійно-операційних засобів. При цьому, для людини в реальному часі створюється ілюзія безпосередньої присутності в штучному (уявному) світі. Отже, віртуальна реальність розглядається як певний кібернетичний простір, в якому за допомогою комп'ютерів, різних технічних засобів створена відповідна ілюзія реального світу» [6, 209]. У сучасному світі віртуальну реальність пов'язують із Інтернетом, який постав опосередкованою формою спілкування і замінив собою безпосередню комунікацію. Можна з різних позицій оцінювати феномен віртуальної соціальності, відзначаючи як позитивні, так і негативні його сторони. З одного боку, віртуалізація соціального простору надає людству небачену раніше можливість необмеженого спілкування та самореалізації, доступ до будь-якої інформації, можливість будь-якої людини висловити власну думку і бути почутою іншими. З іншого боку, складно заперечити, що функціонування віртуального простору поглиблює духовну кризу, пов'язану із втраченою людиною ціннісно-смыслових орієнтацій. Віртуальна соціальність є ідеальним полем для продукування та миттєвого поширення симулякрів. Мода, мистецтво, кіно, література, політика, реклама, економіка, речі стають полем їх розгортання. Окрім того, віртуальна соціальність «вбиває» соціальність реальну. Людина віддає перевагу смс-кам, скайпу, «асьці» і соцмережам перед безпосереднім контактом з Іншим [13]. Віртуалізація комунікативного процесу створює для неї ілюзію захисту від посягань Іншого, який не здатен більше впливати на неї безпосередньо, наказувати, примушувати, маніпу-

лювати, Інший вже не може бути для неї пеклом. Користувач переконаний у тому, що контролює сам комунікативний процес. Попри це втрачається саме спілкування, затушовується сама соціальна природа нашої свідомості, що призводить до невміння вести діалог та врегульовувати конфлікти в реальному житті. Люди можуть полемізувати в он-лайн, проте це не відповідає діалогові у повному значенні цього слова, оскільки він не торкається їх глибинних почуттів та думок. Їм легше обмінюватися музикою, кліпами, фільмами, посиланнями на сайти, опосередковуючи цим своє спілкування, втрачаючи можливість безпосереднього обговорення та заглиблення у ті чи ті проблеми та питання, які їх насправді турбують. Активним користувачам відоме неясне відчуття незадоволення, вони гостріше відчують самотність і порожнечу, які намагаються заповнити великою кількістю знайомих і друзів. Проте це ще більше посилює кризові настрої. Відбувається відчуження людини від людини, а як результат від нас самих. У віртуальному просторі користувачі сприймають одне одного як речі, аватар з набором певних якостей, здібностей, умінь, захоплень, які є критерієм відбору для початку комунікативного акту. Оцінюючи інших як «Воно», вони самі стають частиною «Воно».

По суті, епоха віртуальності несе загрозу для нас як істот соціальних, відчужуючи нас від нашої природи, розриваючи ланки, що з'єднують нас з Іншими, які є умовою існування нас самих. Віртуальна соціальність, з одного боку, об'єднуючи людей, надаючи безмежних можливостей для позбавленого просторових обмежень спілкування, «б'є» по самій сутності соціального.

Висновки. Отже, у статті наголошено на соціальній природі нашої свідомості, визначено соціальність як її базову характеристику, поза якою неможливе адекватне та повне осмислення її природи та сутності. Через «смерть суб'єкта», кінець соціального і перехід до віртуалізації соціального простору продемонстровано ті кризові явища в сучасному суспільстві, що руйнують і викривляють саму суть людського існування і потребують нашої пильної уваги та оцінки.

Література

1. Барт Р. Смерть автора / Р. Барт ; [перевод с фр. С.Н. Зенкина] // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : «Прогресс», 1994. – С. 384 – 391.
2. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства или конец социального [Электронный ресурс] / Ж. Бодрийяр. – Режим доступа : <http://www.lib.ru/FILOSOF/BODRIJAR/silent.txt>
3. Бодрийяр Ж. Прозрачность Зла / Ж. Бодрийяр ; [пер. с франц. Л. Любарская и Е. Маркова]. – М. : Добросвет, 2000. – 258 с.
4. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр ; [пер. с франц. А.О. Печенкин]. – Тула. : Тульский полиграфист, 2013. – 204 с.
5. Бубер М. Я и Ты / М. Бубер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://i-text.narod.ru/lib/aktual/buber_Ya_i_Ti.htm#bdn%7C0
6. Власенко Ф.П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда / Ф.П. Власенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – Вип. 56. – С. 208 – 217. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpvgvzdia_2014_56_24.pdf
7. Делез Ж. Логика смысла / Ж. Делез ; [пер. с франц. Я. Свидерский]. – М. : Раритет ; Екатеринбург : Деловая книга, 1998. – 480 с.
8. Ильенков Э. Философия и культура / Э. Ильенков // Откуда берется ум. – М. : Политиздат, 1991. – С. 30 – 43.
9. Ильенков Э. Философия и культура / Э. Ильенков // Что такое личность. – М. : Политиздат, 1991. – С. 387 – 415.
10. Левинас Э. Время и другой. Гуманизм другого человека / Э. Левинас ; [пер. с фр. А. Парибок]. – СПб. : Высш. религиозно-философ. шк., 1998. – 265 с.
11. Лурия А. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга / А.Р. Лурия. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 432 с.
12. Положенцев А.М. Виртуальная социальность: онтологические, политические и этические моменты / А.М. Положенцев // Дискурсы этики. Альманах. – СПб., 2013. – Выпуск 2 (3). – С. 25 – 35.
13. Положенцев А.М. Самосознание и поступок в условиях виртуальной социальности / А.М. Положенцев // Альманах «Дискурсы этики». – № 3 (8). – 2014. – С. 69 – 84.
14. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / Ж.-П. Сартр ; пер. с франц. В.И. Колядко. – М. : Республика, 2000. – 639 с.
15. Трубецкой С. О природу челоуьческаго сознания / С. Трубецкой // Собрание сочинений Кн. Сергья Николаевича Трубецкого. – М. : Типография Г. Лиснера и Д. Собко. – 1908. – Т. 2 : Философскія статьи. – 623 с.
16. Толковый словарь русского языка / под ред. Д.Н. Ушакова [Электронный ресурс] / Д.Н. Ушаков. – Режим доступа : <http://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=1193724>
17. Шпет Г. Сознание и его собственник [Электронный ресурс] / Г. Шпет. – Режим доступа : <http://psylib.ukrweb.net/books/shpet01/index.htm>

Стебельская Александра. Первичные характеристики сознания: социальность. В данной работе обосновывается понимание социальности как базовой характеристики сознания. В результате критического анализа утверждается невозможность функционирования индивидуального сознания вне диалога и общения с Другими. Через призму «смерти субъекта», конца социального и виртуализацию социального пространства констатируется наличие кризисных явлений, которые в настоящее время охватили общество и вызывают отчуждение человека от собственной сущности.

Ключевые слова: сознание, социальность, Другой, смерть субъекта, виртуальное социальное пространство.

Stebelska Olexandra. Primary Characteristics of the Consciousness: Sociality. This article deals with sociality as the basic characteristic of the consciousness. As a result, the critical analysis affirms the impossibility of the individual consciousness functioning outside the dialog and conversation with the Others. Through the prism of the «death of the subject», the end of the social and virtualization of the social space states the presence of the crisis that currently engulfed society and caused man's alienation from his own nature.

Key words: consciousness, sociality, Other, death of the subject, a virtual social space.